

ЄРУСАЛІМ (на івриті — **ירושלים**, араб. — Al-Quds, англ. — Jerusalem) — одне з найдавніших міст світу; духовний центр юдаїзму, християнства та мусульманства. Розташ. між Середземним і Мертвим морями, на вис. до 840 м над р. м. Насел. 732,1 тис. осіб (2007), з них 64 % юдеїв, 32 % мусульман і 2 % християн. Площа 126 км². Перші згадки про Є. (під назвою «Русалимум») знайдено в написах на єгипет. глеках 19–18 ст. до н. е. У списках із Тель-Амари згадується як Є. у 14 ст. до н. е. Наприкінці 8 ст. до н. е. — як Урусалимум в написах фараона Санхерива. До завоювання царем Давидом і проголошення столицею Юдей. царства Є. мав назву Іовус. Давид переніс до Є. Ковчег Заповіту, де зберігалися скрижалі з 10-ма заповідями, і розпочав підготовку до будівництва Храму. 960 р. до н. е. його син Соломон побудував на г. Морія Перший Храм і розширив кордони царства від р. Євфрат до Єгипту. 586 р. до н. е. місто захопив і повністю зруйнував вавилон. цар Навуходоносор II. 539 р. до н. е. перс. цар Кір II Великий дарував євреям автономію; за його ж наказом 516 р. до н. е. побудовано Другий Храм. Після розгрому Перс. імперії 332 р. до н. е. Александром Македонським Є. правили елліни. 164 р. до н. е. після повстання на чолі з Єгудею Маккавеем з династії Хасмоніїв відновлено євр. незалежність. 63 р. до н. е. Є. завоював рим. генерал Помпей. У часи правління Ірода Великого (37 р. до н. е. — 4 р. н. е.) Є. зазнав найбільшого розквіту. Після Юдей. війни (66–70 р. н. е.) поступово занепадав і римляни зруйнували Храм. Завоювавши місто 324, візантій. імператор Константин побудував 335 на Голгофі Храм Гробу Господнього — місце паломництва християн. Після захоплення міста арабами 639, халіф Омар-ібн-аль-Хаттабу звів 691 у Є. першу мечеть. Від 878 за право володіти містом змагалися династії єгипет. і багдад. халіфів. 1099–1187 Є. — столиця Королівства хрестоносців. Згодом його захопив курд. султан Саладін; 1260 — єгипет. військо мамлюків, які перетворили місто на один із центрів мусульманства. 1517–1917 Є. — у володінні Осман. імперії, від 1920 — під Британ. мандатом. 1947 ГА ООН скасувала британ. мандат і прийняла рішення про створення на тер. Палестини араб. і євр. держав (Є. отримав особл. статус і не входив до їхнього складу). Після низки арабо-ізраїл. конфліктів 1967 Є. повністю перейшов під контроль Ізраїлю, парламент якого (Кнесет) 1980 проголосив його столицею. Однак ООН визнала це рішення таким, що не має закон. сили. З рим. часів Є. мав євр., вірм. та християн. квартали, у середньовіччі виник мусульманський. Їх умовно називають Старим містом (бл. 1 км²). Від 2-ї пол. 19 ст.

активно розбудовують зх. частину міста. 1981 Є. внесено до Списку Всесвіт. спадщини ЮНЕСКО, донині у місті збереглося багато реліг. і світських пам'яток: Західна Стіна, або Стіна Плачу (сім рядів кам'яних блоків, що утримують відрізок Храмової гори, на якій стояли Перший і Другий Храми, довж. 60 м і вис. 22 м), Іродіан. квартал, вул. Кардо, Музей Спаленого будинку, Храм Гробу Господнього, мечеті аль-Акса (710), Омара, Ель-Марвана, церкви св. Анни, базиліка Ессе-Хомо, церква Христа-Спасителя, собор св. Якова (побудов. хрестоносцями). Зі Старого міста виводять 7 воріт. На Сх. від Старого міста — Гетсиман. сад і 12-купол. Церква всіх націй, або Базиліка страждань, у візантій. стилі (1924); церква св. Марії Магдалени, побудов. 1888 за наказом рос. царя Олександра III. У Зх. місті розташ. переважно християн. святині, а також Кнесет, уряд. центр, Ізраїл. музей, Храм Книги, Євр. університет, Академія мистецтв і наук, Єрусалим. театр, виставк. Палац Націй. Як місце життя, діяльності і смерті **Ісуса Христа**, Є. притягує від поч. християн. ери паломників з усього світу, зокрема і з України. Чимало з них залишили описи своїх подорожей. Так, ігумен одного з черніг. монастирів Данило описав своє паломництво до Палестини 1106–08, пробувши у Є. 16 місяців («Житие и хождение Даниила, игумена Русской земли», бл. 1113); пізніше залишив спогади про свою подорож Данило Корсунський, ігумен монастиря в м-ку Гродно («Пере-ринация, или Путь к Иерусалиму»; опубл. 1906). Більше укр. прочан подорожувало до Є. в козац. добу: монахи Новгород-Сівер. монастиря Макарій і Сильвестр 1704; І. Вишенський 1707–09 («Путешествие иеромонаха Ипполита Вишенского в Иерусалим, на Синай и Афон»; опубл. 1914); Варлаам Ліницький з Києво-Печер. монастиря 1712–14. В. Григорович-Барський подорожував 1723–47 країнами Сходу і детально описав своє 5-місячне перебування в Є. із власними зарисовками міста. Монах Мотронин. Свято-Троїц. монастиря з м. Чигирин (нині Черкас. обл.) Серапіон описав своє паломництво до Є. 1749 у творі «Путник, или Путешествие во Святую Землю» (опубл. 1873). Описи подорожей у 19 ст. залишили уродженець Волині Іполит Терлецький («Записки второго поклонического путешествия с Рима в Ерусалим», у 2-х т., 1861), галичанин Л. Турянський («Опис з уст паломника», 1886), священники А. Полянський, Т. Дуткевич та Б. Кирчев. Великі паломництва з Галичини до Є. і Палестини організував 1904 і 1906 митрополит **Андрей Шептицький**, про що розповів священник **Ю.-К. Дзерович** у «Пропам'ятній книзі першого русько-народного паломництва в Святу Землю від 5 до 28 вересня 1906». У 1935 вийшла праця «Паломництво до Святої Землі»

ректора Львів. духов. академії *Йосифа Сліпого*, а в новітні часи написали мемуари священник *Ю. Федорів* та М. Жишка. Укр. паломники, реліг. та світські діячі залишали меморабілії в церквах Є. Так, гетьман І. Мазепа подарував велику срібну таріль-плащаницю з гравюрою погребіння Христа Храму Гробу Господнього. Щедрим меценатом цього храму був також кошовий отаман П. Калнишевський. Проф. Київ. духовної академії *Я. Олесницький* написав працю «Святая Земля» (у 2-х т., 1875–76). Паломництво українців до Є. продовжувалося і після 2-ї світової війни, переважно з діаспори. Частим провідником прощ був студит. ієромонах Євтимій Волянський з Канади.

У Є. мешкає чисельна група євреїв-іммігрантів з України. Певний час від 1979 діяло Товариство євр.-укр.

зв'язків (голова — *Я. Сусленський*), 1977 засн. каф. українознавства в Євр. університеті. 1953 розпочато будівництво Меморіалу Голокосту європ. єврейства «Яд Вашем», де посаджено дерева на пошану тих, хто рятував життя євреям під час **геноциду**. 1985 завдяки українцю Ю. Дибі зі США відкрито пам'ятник укр. і євр. жертвам нацизму та більшовизму в Старому місті, який, однак, за кілька місяців зруйновано.

Рекомендована література

1. Коэн Саул Б. Иерусалим: Соединяя четыре стены. Нью-Йорк, 1977;
2. Андреев А. История Иерусалима. Москва, 2004.

О. А. Деко, А. І. Жуковський

Фотоілюстрації

Бібліографічний опис:

Єрусалим / О. А. Деко, А. І. Жуковський // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-20086>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).